

In memoriam Arie Theodorus van Deursen

Groningen 23 juni 1931 – Oegstgeest 21 november 2011

Fred van Lieburg (Vrije Universiteit)

Recht doen aan gestorvenen. Als er één zin is, dan is het deze. Een zin uit de pen van professor A.Th. van Deursen, die in de kortst mogelijke vorm woorden geeft aan de taak van een ware geschiedschrijver. De taak waaraan Van Deursen zijn leven heeft gewijd, de opdracht waarmee hij zijn leven zín gaf.

Recht doen aan gestorvenen. Het is een gevleugelde uitspraak, die extra betekenis krijgt nu Arie zelf gestorven is. Wij moeten – wij mogen – recht doen aan hem die heenging. Dat kan alleen als wij ons richten op de bron waaruit hij zelf putte, de norm van recht die hij zichzelf stelde.

Hij zou die norm zelf omschrijven met de logica van de eenvoud, de logica van het evangelie. God is niet alleen een God van levenden, maar ook van doden. Als Gods liefde niet ophoudt bij de dood, dan zullen ook wij de doden liefhebben, en onze naasten recht doen ook al waren zij gestorven.

Recht doen aan mensen. Die taak heeft Van Deursen op zich genomen en tot in detail vervuld, tot in de meest verscholen bronnen, tot in de moeilijkst leesbare handschriften, maar ook met de meest gulle hand en met de vaardigste pen.

Hij deed recht aan zijn voorouders in algemene zin: aan de regenten in Den Haag, aan de dienstbodes in Graft, aan de vissers in Katwijk.

Recht deed hij aan zijn voorouders in geestelijke zin: de slijkgeuzen in de zeventiende eeuw, de vromen in de achttiende eeuw, de kleine luyden in de negentiende eeuw.

Hij deed ook recht aan zijn voorouders in persoonlijke zin. Of misschien moeten we zeggen: hij had nog willen publiceren over zijn eigen voorgeslacht, zijn stamvader in Zwijndrecht, zijn grootouders in Katendrecht, zijn vader in Groningen, met wie hij zich tot in zijn laatste dagen zo nauw verbonden wist.

Arie van Deursen was een rechtschapen man, juist toen hij zijn einde onder ogen zag, of liever gezegd: zijn toekomst vóór ogen zag. Hij was ook een echt mens, die vorige week nog, toen mijn vrouw en ik hem opzochten in het verpleeghuis, over van alles en nog wat kon praten, over de reacties op zijn nieuwste boek, over zijn werk op het Rijksbureau voor Vaderlandse Geschiedenis, en – als een trotse grootvader – over de historische belangstelling van een van zijn kleinkinderen.

In zulke eenvoudige details was Van Deursen zichzelf, als mens, als leermeester, als geschiedschrijver. Grote woorden bevielen hem niet. De lof van een groot christen-historicus hoefde voor hem niet bezongen te worden. Zijn grootheid lag in de fijngevoeligheid, die niet altijd gemakkelijk verstaan werd. Hij kon scherp zijn in de polemieken, subtiel in de kritiek, cryptisch in de conversatie, schijnbaar afstandelijk in contacten. En toch was hij met zijn scherpzinnige geest en zijn onderkoelde humor zijn medemensen altijd zeer nabij.

Een groot deel van zijn leven heeft Van Deursen ten dienste gesteld van de Vrije Universiteit. Vier jaar als lector, vijftientig jaar als hoogleraar, en na zijn emeritaat nog enkele jaren als honorair geschiedschrijver van de VU. Zijn vrouw gaf hem die ruimte, en zelf nam hij die ruimte, de ruimte om trouw te zijn aan zijn vak en aan zijn universiteit. De VU mag hem er blijvend dankbaar voor zijn.

Dankbaar blijven wij allen, als vakgenoten, als collega's, als leerlingen, als lezers van zijn talloze pennenvruchten. Dankbaar zijn wij voor wat God ons gaf in Arie Theodorus van Deursen. Hij ruste in vrede.

Soli Deo Gloria.

Deze tekst werd uitgesproken in de dienst van Woord en gebed in de Nieuwe Kerk in Katwijk aan Zee, voorafgaand aan de begrafenis van prof. dr. A.Th. van Deursen op 26 november 2011 (de datum waarop hij in 1971 zijn oratie hield aan de Vrije Universiteit). Een bundel ter nagedachtenis van zijn leven en werk (inclusief bibliografie) is in voorbereiding in samenwerking met Joke Roelevink en uitgeverij Bert Bakker in Amsterdam.